

OSMANLI DÖNEMİNDE KURULAN İLK MİLLÎ TALİM VE TERBİYE CEMİYETİ

Dr. Hasan CİCİOĞLU*

Ord. Prof. Dr. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu İstanbul'da 1915 yılında birkaç arkadaşı ile birlikte "Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti" adı altında bir dernek kurmuştur. Bu dernek, çalışmalarına aynı yıl Çemberlitaş, Nuriosmaniye caddesi 52 nolu binada başlamıştır. Derneğin amaçlarını şöyle belirleyebiliriz:

1- Bilgisizliđi ortadan kaldırmak. Dernek kurucuları bilgisizlik denilince bunu sadece okuma-yazma bilmemek veya herkesi okur-yazar hale getirmek anlamında almıyorlar. Özellikle İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu bilgisizliğin okur-yazarlarda da olduğunu, yaptığı araştırmalarla ortaya koymuştur.

2- Ülke kültürünü, yabancı kültürün etkisinden korumak, kendi kültürünü sağlam temeller üzerinde kurmak. Dernek kurucuları, bazı aydınların yabancı okullarda, yabancı kültürün etkisi altında yetiştikleri, bu nedenle yabancı kültüre karşı kendi öz benliğini kaybederek yozlaştıkları, bu durumun da ülkeye zarar verdiği görüştündedirler. Yabancı kültürün etkisi ile toplumumuza girmiş bulunan bu tür kurum ve kavramları kendi kültürümüze uygun hale getirmek zorunluluğu açıkca belirtilmektedir.

3- Toplumda bozulmaya yüz tutan eğitim, ahlak, din, örf ve adetler çağın gereklerine uygun olarak korumak ve geliştirmek de Derneğin amaçları içinde yer almıştır.

Günümüzden 68 yıl önce toplumun yapısındaki değişmelerle ortaya çıkan ve çözümüne çalışılan sorunlar, bugün de daha genişlemiş boyutlarla devam etmektedir. Sözü daha fazla uzatmadan, 1916 yılı eylül ayında yayınlanan "Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti Mecmuası"nın 1. sayısında derneğin amaçları ve yapacağı çalışmalar

* Eğitim Yönetimi ve Planlaması Bölümü

kuruculardan olan İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu tarafından belirtilmektedir. Güncelliđinden en ufak birşey kaybetmeyen günümüzde de aynı sorunlara çözüm aranılmakta olan bir ortamda bu değerli yazı ilk defa Osmanlıca'dan Türk harflerine çevirerek aynen verilmeğe çalışılmıştır.

Müessislerden İsmayıl Hakkı Bey Tarafından:

Efendiler!

İzahatım başlıca üç noktada toplanıyor. (1) Cemiyeti tesis eden âmil-ler, (2) Cemiyetin müracaat edeceği ilmî eserler. (3) Cemiyetin istih-mâl edeceği vasıtalar.

Cemiyeti tesisde en büyük sebep memleketin cehli olmuştur. Cehli "okuma, yazma yokluğu"ndan ibaret telâkki etmiyoruz! Mil-letimizin ferdleri okuma yazma bilmeyen bir takım cahillerden mâ-teessüf çok geridir. Size Balıkesir Sancağı'nda yaptığım bir tetkikin neticesini okuyacağım. Balıkesir'de bir iptidâi mektebinde lâlettayin (gelişigüzel) on iki çocuğa adı, babası ve sanatı, yaşı, dinî, milliyeti, padişahı, padişahının pâ-y-ı tahtı (Başşehir) hakkında sualler sordum. Cevapları şunlardır:

Adı	Babası	ver Sanatı	yaşı	dinî	Milliyeti	Padişahı	Pây-ı Taht
İrfan	Ahmet		7	İslâm	—	—	—
Mithat	Mustafa	Abacı	7	İslâm	Buralı	—	—
Halil	Halil İbrahim	Kahveci	10	Buralı	Türk	(Resmini Gördüm ismi-ni bilmiyorum)	
İsmail	Meh. Emin		8	—	—	—	—
Mustafa	Hac. İbrahim	Kahveci	—	Orucakârı Mahallesi			
Mehmet	Halit	Orakçı	8	Balıkesirli Bu milletten	(Türk)		
Hasan	Hac. Rafet	Bakkal	9	İslâm	İslâm	—	—
Rıfki	Şakir	Saraç	11	Müslüman	Türk	Sultan Mahmut	—
Mehmet	Ahmet	Demirci	10	İslâm	Türk	—	—
Ahmet	Hidayet	Keçeci	8	Bigadiçten	—	—	—
Kadri	Mustafa	Bağcı	9	İslâm	—	—	Gökte oturuyor
Dilaver	Süleyman	yüzbaşı	5	Müslüman	Müslüman	—	—

Efendiler! bu cevaplar çok elimdir 1... Görüyorsunuz ki taşraların cehaleti imlâ ve kıraat cehaletinden ibaret kalmıyor. Taşralar, padişah, din, millet...dahil bilmiyorlar 1. Değil, Aydın, Bursa vilayetleri...1 İstanbul'dan biriki saat ötede bir köyde: Çamlıca'nın Bulgurlu Nahiyesinde ibtidâi tahsilini bitirmek üzere bulunan on iki yaşında bir çocuğa sorduğum suallerin cevaplarını dinleyiniz:

- Yaşın kaç?
- On
- Cenabı Hak nerededir?
- Gökte oturuyor.
- Ne yapar?
- Musluğu açar yağmur yağdırır 1
- Bu karşiki dağlar kimin?
- Sütçü Alinin 1... İneklerini otlatıyor 1...
- Zabit ne yapar?
- Nefêrleri döver 1
- Padişah nerede?
- Bilmem !...
- İstanbul'da ne var?
- Pabuç, Şeker.

İşte efendiler! Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti böyle bir cehalete ilân-ı harp için teşekkül etmiştir. İrfanda sefaletimizin daha elim manzaraları vardır. Bursa şehrine yarım saat mesafede bulunan Dobruca köyünde köy çocuklarını asr'a (yüzyıla), talebesini yirminci asrın köylü hayatına hazırlamaya memur (görevli) olan bir ibtidâi mektebinde bulduğum eşyayı tederisiye (eğitim, öğretim araç ve gereçleri) bakınız neden ibarettir:

Adet	Eşyanın İsmi	eb'âd ve eysâfı
1	Ođun kırmaya mahsus balta	ufak mikyasta
1	Çinko levha (Yazı tahtası)	duvara çivilenmiş
4	Sıra	âdi kalastan
3	Rahle	ayaksız âdi kalastan
1	Ocak	açık
1	Pencere	40x40 santim
1	pencere	120x40 santim
1	Koyun Postu	eski
1	Toprak testi	ağzı açık, kara

2	Değnek	
1	Süpürge	
1	Yamalı minder	
1	Maşa	
	Elma ve ceviz kabukları	Duvardaki hücrenin içinde

Bu mektebin kız, oğlan yirmibeş talebesi var. Bunlardan yalnız on ikisi müdavimdir (devamlı öğrenci). Hocanın maaşı seneî (yılda) binbeşyüz kuruştur!... İşte yalnız İstanbul mekteplerine bakıp da hülya kurmak çok tehlikelidir 1...

Millî Talim ve Terbiye Cemiyetini tesise sâik (kurmaya sevkedilen) olan ihtiyaçlardan biri de ecnebi irfanına (yabancı kültüre) karşı memleketce ilân-ı harp edilmiş olmasıdır. Memleketin bir kısım ferdleri ecnebî müesseselerden (yabancı kurumlardan) yetişmiş çok kere ecnebî telkinât ve terbiyenin (yabancı fikir ve eğitimin etkisi) altında kalmıştır. Hükümet Pây-ı tahtındaki (İstanbuldaki) esnebî müesseselerini kapatmakla çok iyi birşey yapmıştır, fakat bu kâfi değildir. Lâzım ki hükümet tarafından idâvereten yapılan bu muamele millet tarafından, irfânen (bilim), iktisaden (ekonomik), içtimâen (sosyal), techîz edilsin. (donatılsın).

Meşrutiyet'ten sonra memleketimizde birtakım tahavvüller (değişmeler) oldu, Ezcümle, kadının hayatı değişmeye başladı. Eğer kadın inkılâbını, kadın irfânı (kadının eğitilmesi) takip etmezse bu inkılâptan hayır gelmez. İnkılâpların zuhûru (devrimlerin yapılması) kâfi değildir. Bunların tesisi lâzımdır. Tesis ise, ancak terbiye (eğitim) ile mümkün olabilir. İşte Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti memleketimizde hasıl olan bir takım idaelerin tahakkuk ve tebellürüne (gerçekliğini net olarak ortaya çıkarmaya) çalışacaktır.

Meşrutiyet'ten sonra memleketimizde yeni yeni mektepler, terbiyeler vücuda gelmiştir. İzcilik, El İşleri, Resim, ana memketepleri... hep bu cümledendir. Bunlar ecnebî irfanının (yabancı kültürün) tesiriyle bize gelmiştir. Tarih gösteriyor ki bir memleket diğer bir memleketin müessesatını (kurumlarını) aynen taklid ederse, ondan faide gelmez. Meselâ izcilik meselesini tetkik edelim: İzcili, (Baden Powell) isminde bir İngiliz generalinin Afrika-yı Cenubî Muharebatı'nda (Güney Afrika Savaşları) İngiliz gençlerinin adem-i muvaffakiyyet (başarısızlıklarını) görerek İngiliz ruhuna göre yaptığı bir terbiyedir.

Halbuki Baden Powell'in izciliği memleketimizde gençlere bayır tırmandırmaktan ibaret kalmıştır!... Çünkü onu anlayamadığımız gibi kendi içtimâî bünyemize, millî terbiyemize muvafık bir hale koymayı düşünecek bir müesseseye de mâlik değildik. İlmî müesseselerle tanzim edilmeyen teceddüdler (yenileşmeler) daima inhiraf (sapma) eder. Cemiyetimiz böyle ilmî bir vazife etrafında toplanmıştır. Cemiyetimizin teessüsüne (kurulmasına) sebep olan ihtiyaçlardan biri de pedagojiyi ta'mim (genelleştirmek, yaymak) zaruretidir. İnsanlar kurûn-i vustâ'da (ortaçağ) ticarete, dinde, terbiyede basit müessesata malik idiler (basit kurumlara sahiptiler). Yirminci asırdaki inkisâm-ı âmâl (iş bölümü) hayatı, çok karışık, güç bir hale getirmiştir. Yeni nesilleri yeni hayata alıştırmak, bütün milletlerin endişesidir. Onun için her mütemeddin (uygar) memleketin terbiye (eğitim) sistemi, terbiye âlimleri, terbiye mütefekkirleri vardır. Yirminci asırda bir memleketin elektriksiz yaşamasına nasıl imkân yoksa, Pedagojisiz yaşamasına da öylece imkân yoktur 1... Gerçi memleketimizde iyi kötü bir terbiye ve usûl-i terbiye (eğitim yöntemleri) vardır. fakat mâ-teessüf pedagoji yoktur, bu teessüs ve ta'mim (kurulma ve yaygınlaştırma) edemedi. Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti, pedagojinin teessüs ve ta'mimine çalışacaktır.

Cemiyetin bazı müessisleri (kurucuları) İstanbul sokaklarında sürünen kız, erkek çocukları, izzet-i nefis (onur) ve namusunu satan kadın ve erkekleri görmüşlerdir. Aynı zamanda müessisler Avrupa'da, Amerika'da bu nev'i insanların ikdisâdî ve içtimâî refahını temin ettiklerini öğrenmişlerdir. Bu zavallıları kurtarmak da cemiyetin maksadlarından biridir.

Şimdi cemiyetin ıslahat ve teşebbüsündeki ilmî esaslarından bahsedeceğim.

Cemiyetimizin "Talim ve Terbiye" kelimelerinden anladığı ma'nâyı muhaterem arkadaşım Sami beyefendi pek güzel izâh etmişlerdir. Biz talim ve terbiye diyerek bir çocuğun iyi bir hayata hazırlanması için ne lâzımsa onu yapmayı anlıyoruz. Çocuk terbiyesinde çocukların isti'dâdına muhalif (yeteneklerine karşı) hareketler yapmak tabiata karşı gitmek niyetinde değiliz. Bilâkis tabiatın bu sermayesini kullanmak memleketin tabîi bir serveti olan çocukları işletmek cihetini iltizâm edeceğiz.

Cemiyetin maarif müessesesi (eğitim kurumu) hakkındaki nokta-i nazarı (görüşü) içtimâidir. Şöyle ki: Cemiyet bu müesseseyi bir insanın odası, yahut bir taş parçası gibi muhîtinden ayrı bir şey far-

zetmiyor, bunu muhîtime, muhîtinin bütün diğer kuvvetlerine merbût (bağlı) millî ve mahallî bir şey olarak kabul ediyor. Diyoruz ki herhangi bir uzviyetin meselâ bir insanın bir uzvü (organizması) hayatının şartlarına ne kadar muvâfık (uygun) ve mutâbık ise maarif de aid olduğu cemiyetin bünyesine o kadar muvâfık ve mutâbıktır. Maarif milletlerindir. Maarif ve ıslâh-ı maarif (eğitimin yenileştirilmesi), millî ve mahallî bir meseledir. Maarifin millî ve mahallî bir mesele olduğunu kabul ettikten sonra ne kadar iyi olursa olsun meselâ Avrupa'dan, Amerika'dan aynen alınıp memleketimizin bünyesine tatbik edilecek herhangi teşhilâtın müfîd (faydalı) olamayacağına kanaat ediyoruz.

Cemiyetin millî talim ve terbiye ıslâhatında kabul ettiği bir kanun vardır. Bu ferde "Azamî ferdiyet, azamî içtimâiyet" (tam kişilik, tam sosyallik) temin etmektir. Bütün memleketlerde her türlü iktisadi, içtimâî, irfanî ıslâhaların felsefesi bu noktadadır. Ferdlerin ferdiliklerini kuvvetlendirmek ve ferdler arasındaki içtimâî alakaları muhabetleri artırmak... bu kanunu tanımayan bir ıslâh, değildir. "Azamî ferdiyet, azamî içtimâiyet" kanunu Millî Talim ve Terbiye Cemiyetinin destûrudur.

Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti ıslâh teşebbüslerinde ilmi aramakla beraber, malum ve mevcut ilimlerden, âlimlerden istifade etmeyi de düşünecektir. Çünkü müessisler kendilerini meselede yegâne selahiyetli farzetmiyorlar. Emel ve gayemiz namına iktisatçı, içtimâî, terbiyeciler herkesten istifadeyi bileceğiz. Bu zatlara söyleteceğiz, yazdıracağız. Sonra bunların fikirlerini usûl, âdet, terbiye halinde tatbik etmeye ve ettirmeye çalışacağız.

Cemiyetin mesleği (yolu) mümkün olduğu kadar hülyakarlıktan uzaklaşmak, yine mümkün olduğu kadar hakikatperest olmaktır. Biliriz ki, hayal, ufak milletlere büyük memleketler kazandırır. Sefillere saadetler ihsan eder. Fakat cemiyet yalnız hayalle vakf-i emel (Ümit bağlama) edemez. Teşebbüsatını daima hakikat ve müsbitat (kesin olan) ile tartmak ister.

Cemiyetin müracaat edeceği vasıtalara gelince: Ezcümle, kongreler bir iki sene bir kere olacak. Memalikî Osmanîye'nin her noktasından İstanbul'a gelecek terbiyeciler, muallimler, mütefekkirler (düşünürler), bu kongrelerde muhtelif meseleler üzerinde düşünecekler görüşeceklerdir. İlk kongrelerimiz meselâ Terbiye-i ahlâkiye ve diniye gibi bahslere ait olacaktır. Geçen sene en büyük maarif müesseselerimizde yaptığım tetkikat ile anladım ki gençlerimizin

kısm-i azâmî (büyük bir kısmı) dinsizdir. Her cemiyetin bir dini vardır. Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti bu memlekette yirminci asrın icabatıyla (gerçekleriyle) telif edilebilir bir din ve imanın ehemmiyetini büyük görür. Gençlerimizde husule gelen bu tagayyür (değişme-bozulma) müstakbel hayatımız için çok fenadır. Kongrelerde mevzu-bahis (söz konusu) olacak bir çok meseleler memleketimizde yeni yeni kanaatlerin sağlam imanların intişarına (çoğalmasına) yardım edecektir. Sergiler yapacağız yerli ve ecnebî mütefekkirler bir noktada müttehiddirler (birleşmişlerdir). Bu memleket çalışıyor, fakat çalışmanın yolunu bilmiyor. Bütün mesai infirâdî (bireysel) kalmış, bu mesai içtimai yollar bulamamış, onun için dağılmış, kurumuş. Eğer bu mesai toplanırsa büyük kuvvetler ve büyük ceryanlar vücude getirmek mümkün olacaktır. Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti bu ferdi kuvvetleri toplayarak memleketin menfaatına hadim bir yekûn elde etmek istiyor. Bunun da en nazari çaresi memleketin maarif adamları arasında bir tanışma şebekesi vücude getirmektedir. Aynı maksada bilâmel etmek için, meselâ sergiler açmak lazımdır. Bu sergilerde en aciz bir mürebbiden en âlim bir terbiyeciyeye kadar herkes emeğinin mahsulünü teşhir edebilmeli. Bu sergilerden taşralı mürebbilerin memnun olacaklarını ümid ediyoruz. Çünkü onların hizmet ve muvaffakiyetini düşünen ve seven bir cemiyet olduğunu görecektir.

Konferanslar yapacağız. Bunlar ilmî ve terbiyevî iki kısım olacaktır. Terbiyeviler ahali içindir. Ahali konferansları, İstanbul'da ve taşrada yapılacaktır. Bu konferanslarda köylülere "siz gerisiniz, ilerleyiniz" demeyeceğiz. Köylüye anlatmak için ona yaklaşmak lazımdır. Bunun için köylüdeki din, padişah, çocuk, aile, tarla . . hislerine müracaat lazımdır.

Köylülere verilecek fikirler, yaşamak, saadet, temizlik . . gibi gayet basit fikirler olacaktır. Bütün ahâlî konferanslarımızdan maksad bu hisleri yaratmaktır.

Köylü ve çocuk kütüphanesi tesis edeceğiz. Bu kitaplarda Padişahı, memleketimizin ufak bir toprak olmadığını, dünyada mesud olmayı, kanuna itaat etmeyi . . öğreteceğiz. Bu kitaplar herhangi bir kütüphanenin kitapları olmayacak. Köylüler ve çocuklar tarafından sevile sevile okunabilecek iri yazılı, resimli, muhtazar (hazırlanmış) şeyler olacaktır.

Bir mecmua neşr edeceğiz (yayınlayacağız). Bu mecmuaya ilmî fikirlerimizi, ıslâh ve tadîle (yenileşme ve değişmelere) ait nazariyelerimizi (görüşlerimizi) ve memlekette maarif teşkilâtına dair rapor-

larımızı derc (yayınlayacağız) edeceğiz. Mecmuanın mahiyeti ilmî kalacaktır.

İstanbul'da cemiyetin merkez-i umumisi dahilinde (genel merkezi içinde) bir "Danışma Odası" olacak. Bu odanın vazifesi taşraya malûmat göndermektir. Anadolu'da birçok adamlar gördük ki, İstanbul'dan çocukları, mektepleri için bir şeyler getirtmek istiyorlar. Meselâ bir mektebin kabul şeraitini (okula giriş şartları) sormak, bir kitap almak istiyorlar. Fakat adamları olmadığı için ötekine berikine mektup yazıyorlar. Mektuplar oraya buraya takılıp kalıyor. Eğer bu suallere cevap verecek bir "danışma odası" bulunursa, maarife ait muhaberat (yazışmalar) ve münâkâlât (yazışmalardaki çabukluk) artar. Bu surette maarifin taammümü (yaygınlaşması) kolaylaşır. Cemiyet bu vazifeyi fahriyen deruhte edecektir. (hiç bir karşılık beklemeden yürütecektir.)

Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti, Servet-i Millîye'nin (Devlet Bütçesi) kendisine ihsâs (vereceği) para ile mütenasip mektepler de açacaktır. Yalnız bu bab da fazla vaadde bulunmayalım. Bu işler daima para ile mütenasip olabilir. Emin olunuz ki cemiyetin müessesileri (kurucuları) arasında sahib-i servet (zengin) bir kimse yoktur. Bu işte biz millete istinâd (güvenme) ediyoruz. Cemiyetin bütün müessesileri insandır. Onlardan bir fevkaladelik memul (beklenti) olamaz. Yalnız bize denilecekki esasen varidat-ı devleti (devlet gelirlerini) adilâne taksime memur olan bir Maarif Nezareti varken ve bu Nezaret mektepler küşâd ederken sizin Cemiyetiniz bu Nezaretle rekabete mi kalkışacak ?... Hayır ma'lûmu âlinizki (bildiğiniz gibi) husûsi müesseseler resmi mekteplerin izcileridir. Resmi mektepler tabiatları iktizâsı (yapılarının gereği) muhafazakardırlar. Husûsi müesseseler birer tecrübe ve teşebbüs yeridir. Maksad bir teşebbüs ve teceddüt-dür. Biz iktisâdi müesseseler de açacağız. Buralarda zavallıların hem talim ve terbiyesi hem de iaşesi (geçimleri) taht-ı temine garanti altına alınacaktır. İsveç'de bu nev'i müesseselerin ne surette idare edildiğini görmüştük. Bu işte vazifemiz iktisâdçılarla müşterektir.

Bu cemiyette riyaset (makam) mevki (statü) şeref iddia edecek bir kimse yoktur. Cemiyetin bütün teşebbüsâtında yalnız bir ismin dolaştığını göreceksiniz: Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti! Cemiyet her türlü hodbinliklerden müzehhezdir. (arınmış) Cemiyet evvelâ emelinin büyüklüğüne sonra fikirlerinin vasıtalarının kudretine dayanıyor ve âtiden (gelecekten) ümitleniyor.

Kaynak: Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti Mecmuası, Eylül, 1, İstanbul 1331 (1915), s. 13-20